

## ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ РАД ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

## FOREIGN EXPERIENCE OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF THE ACTIVITIES OF PUBLIC COUNCILS OF STATE AUTHORITY BODIES AND LOCAL SELF-GOVERNMENT

Кузнєцов О.П., здобувач

Науково-дослідний інститут публічного права

Наукова публікація присвячена дослідженню зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання діяльності громадських рад органів державної влади та місцевого самоврядування.

Зазначається, що в більшості цивілізованих зарубіжних країн функціонують громадські ради органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Основним завданням громадських рад у правових зарубіжних державах є здійснення громадського контролю діяльності органів публічної адміністрації, тобто дотримання суб'єктами владних повноважень вимог чинного законодавства, рішень судів, а також надання суб'єктам владних повноважень пропозицій щодо формування та реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення тощо.

Виокремлено позитивний досвід США щодо організації роботи громадських рад, основним завданням яких є здійснення оперативного контролю за рішеннями, які приймаються комісіями в межах міських рад. Встановлено, що громадські ради (громадські дорадчі комітети) у системі здійснення самоврядних функцій у США є альтернативним інструментом громадських слухань.

Також звернуто увагу на позитивний досвід функціонування громадських рад в Королівстві Данія на прикладі Данської ради у справах біженців (DRC), яка є найбільшою міжнародною неурядовою організацією Данії, що спеціалізується на проблемах вимушеного переміщення.

Проаналізовано досвід Французької Республіки щодо організації діяльності громадських рад органів публічної адміністрації. Встановлено, що з 2022 року законом «Про місцеву демократію» у Франції передбачено обов'язковість створення «районних рад» – муніципальних форумів за участю місцевого населення, які є консультативними органами при органах місцевого самоврядування. Зазначається, що такий позитивний досвід адміністративно-правового регулювання діяльності громадських рад органів місцевого самоврядування на рівні національного закону заслуговує на імплементацію в національне законодавство.

**Ключові слова:** громадські ради, зарубіжний досвід, адміністративно-правове регулювання, євроінтеграція, громадські об'єднання, демократія, громадський контроль, імплементація, адаптація, громадянське суспільство.

The scientific publication is devoted to the study of foreign experience in the administrative and legal regulation of the activities of public councils of state authorities and local self-government.

It is noted that in most civilized foreign countries, public councils of executive authorities and local self-government bodies operate. The main task of public councils in legal foreign states is to exercise public control over the activities of public administration bodies, that is, compliance by subjects of power with the requirements of current legislation, court decisions, as well as providing subjects of power with proposals for the formation and implementation of state policy, resolving issues of local importance, etc.

The positive experience of the USA in organizing the work of public councils is highlighted, the main task of which is to exercise operational control over decisions made by commissions within city councils. It is established that public councils (public advisory committees) in the system of exercising self-government functions in the USA are an alternative tool for public hearings.

Attention is also drawn to the positive experience of the functioning of public councils in the Kingdom of Denmark on the example of the Danish Refugee Council (DRC), which is the largest international non-governmental organization in Denmark specializing in the problems of forced displacement.

The experience of the French Republic in organizing the activities of public councils of public administration bodies is analyzed. It is established that from 2022 the law «On Local Democracy» in France provides for the mandatory creation of «district councils» – municipal forums with the participation of the local population, which are consultative bodies under local government bodies. It is noted that such positive experience of administrative and legal regulation of the activities of public councils of local government bodies at the level of national law deserves implementation in national legislation.

**Key words:** public councils, foreign experience, administrative and legal regulation, European integration, public associations, democracy, public control, implementation, adaptation, civil society.

**Актуальність теми.** В Україні створені та активно функціонують громадські ради органів державної влади та місцевого самоврядування. Проте, сучасний стан адміністративно-правового регулювання їх діяльності потребує удосконалення з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду та необхідності адаптації національного законодавства до права ЄС.

Цивілізовані зарубіжні країни пройшли складних шлях формування сучасних демократичних систем, тому дослідження їх досвіду у сфері правової регламентації формування та організації діяльності громадських рад органів публічної адміністрації заслуговує на увагу з метою виокремлення позитивного досвіду та визначення можливості і доцільності його імплементації в національне законодавство та юридичну практику.

Питання участі інститутів громадянського суспільства в управлінні державними справами є предметом наукових досліджень багатьох науковців. Серед останніх дослі-

джень слід виділити роботи Т. Андрійчук «Громадські ради як інструмент участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [1], М. Віхляєва «Громадські ради при органах виконавчої влади України та роль громадських об'єднань у їх діяльності» [2], І. Ковалевича «Зарубіжний досвід залучення громадськості до формування та реалізації місцевої політики» [3], М. Січинської «Громадська рада: особливості її діяльності в секторі безпеки і оборони України» [4].

Окреме адміністративно-правове дослідження питань утворення та функціонування громадських рад в Україні провів П. Крайній [5].

Зарубіжний досвід організації та діяльності громадських рад досліджено в наукових працях А. Халецького «Зарубіжний досвід сприяння розвитку громадянського суспільства» [6], А. Орлової «Зарубіжний досвід реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства» [7].

Також слід відзначити монографію українських дослідників «Зарубіжний досвід організації роботи місцевої влади» [8].

Проте, дослідження зарубіжного досвіду організації діяльності громадських рад органів державної влади та місцевого самоврядування залишається актуальним напрямом наукової роботи з метою формулювання пропозицій щодо удосконалення чинного національного законодавства з урахуванням відповідного позитивного досвіду зарубіжних країн, а також можливості і доцільності його імплементації в національне законодавство та юридичну практику.

Вищевикладеним обґрунтовується необхідність проведення окремого дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання діяльності громадських рад органів державної влади та місцевого самоврядування.

**Постановка завдання.** Метою публікації є дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання діяльності громадських рад органів державної влади та місцевого самоврядування.

Методологія даної публікації включає філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пошуку. Застосовуються, зокрема, закони та прийоми діалектики (закони єдності та боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні, прийом «заперечення заперечення»), прийоми логіки (аналіз, синтез, дедукція та індукція), системний та структурно-функціональний методи, формально-юридичний метод (метод юридичної догматики як похідний від аксіоматичного методу), метод юридичного моделювання, а також методологія порівняльного правознавства. Крім того, використовуються такі наукові підходи як цивілізаційний, історико-правовий, антропологічний, телеологічний та синергетичний.

Враховуючи тему публікації, більшою мірою застосовуються методи порівняльного правознавства (компаративістики), зокрема, порівняння положень чинного законодавства зарубіжних країн, якими врегульовано питання утворення та діяльності громадських рад органів державної влади та місцевого самоврядування.

**Результати дослідження.** Розвитку демократії у сьому світі сприяє поява нових форм та способів самоорганізації населення, а також правових форм взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної адміністрації.

Т. Панченко зазначає, що своє право контролю над державними інституціями та місцевим самоврядуванням у демократичних країнах громадяни реалізують, передусім, через різноманітні громадські об'єднання – добровільні громадські формування, створені на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Свобода спілок і асоціацій виступає одним із головних конституційних прав громадян у демократичній державі. Конституції більшості країн світу гарантують свободу об'єднання в політичні партії, культурні, спортивні, профспілкові та інші громадські організації. Саме через громадські об'єднання, громадсько-політичні рухи, політичні партії до процесу прийняття владних рішень та вироблення муніципальної політики залучаються широкі верстви населення, реалізуються та захищаються політичні та економічні інтереси тієї чи іншої частини суспільства [8, с. 262].

Проте, слід відзначити, що самі по собі громадські об'єднання не мають системного зв'язку (контакту) з органами державної влади та місцевого самоврядування, тому найкращою моделлю їх взаємодії є саме громадські ради, які діють на постійній основі при органах публічної адміністрації та складаються з представників громадянського суспільства.

А. Чиркін відзначає, що питанням територіальної самоорганізації жителів громад все більше уваги приділяється як на міжнародному рівні. Зокрема, в рекомендації СМ/Rec(2018)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо участі громадян у місцевому публічному житті зазначається, що держави-члени повинні «надати органам місцевого самоврядування можливість на рівні територій самоорганізації населення впроваджувати структури участі, які надають громадянам можливість впливати на

їхнє безпосереднє середовище», а також «розвивати механізми участі на рівні самоорганізації населення, що дозволяють громадянам впливати на рішення щодо державних інвестицій, зонування або надання послуг, або брати на себе відповідальність за управління місцевими просторами, об'єктами тощо, наприклад, через органи самоорганізації та форуми, бюджети участі або волонтерські групи» [9].

Враховуючи багаторічний досвід формування та функціонування інститутів громадянського суспільства, на окрему увагу заслуговує досвід США у сфері організації діяльності громадських рад органів державної влади та місцевого самоврядування.

Так, А. Халецький за результатами аналізу провідного зарубіжного досвіду взаємодії органів державної влади з громадськістю зазначає, що у США набули розвитку різноманітні форми прямої участі населення у місцевих заходах:

- створення громадських рад (комітетів) і спеціалізованих комісій, в основу діяльності яких закладено добровільний принцип. Пропозиції, розглянуті й прийняті на рівні рад і комісій, є обов'язковими для розгляду міською радою;

- практика волонтерської діяльності;
- ініціювання форумів для обговорення стратегічних планів розвитку міст, які мають статус обов'язкових [6].

На особливу увагу, на думку А. Халецького, заслуговує досвід функціонування такої форми, як наглядові ради, що складаються із рядових членів територіальних громад. Головне завдання наглядових рад – громадська діяльність і допомога владі під час надзвичайних криз. Крім того, на всіх територіальних рівнях існує така форма діяльності, як громадські ради. Сутність роботи рад полягає в здійсненні оперативного контролю за рішеннями, які приймаються комісіями в межах міських рад. Громадські ради (громадські дорадчі комітети) у системі здійснення самоврядних функцій у США є альтернативним інструментом громадських слухань [6].

Таким чином, громадські ради в США дозволяють здійснювати ефективний громадських контроль діяльності органів місцевого самоврядування.

Окрему увагу доцільно звернути на позитивний зарубіжний досвід функціонування неурядових організацій, які суттєво впливають на формування та реалізацію державної політики в зарубіжних країнах.

Наприклад, Данська рада у справах біженців (DRC) є найбільшою міжнародною неурядовою організацією Данії, що спеціалізується на проблемах вимушеного переміщення. DRC виступає за захист прав та впровадження довгострокових рішень для громад, що постраждали від переміщення, та надає допомогу на всіх етапах переміщення: під час гострої кризи, у екзилі, при облаштуванні та інтеграції на новому місці або після повернення. Данська рада у справах біженців підтримує переміщених осіб у тому, щоб вони стали самодостатніми та були включені до приймаючих громад. DRC працює з громадянським суспільством та відповідальними органами влади, щоб сприяти захисту прав переміщених осіб та їхній інтеграції [10].

Міжнародна діяльність DRC спрямована на захист біженців і внутрішньо переміщених осіб, а також на сприяння довгостроковим програмам підтримки й допомоги для постраждалих від конфлікту громад. DRC здійснює діяльність у п'яти напрямках, а саме: соціально-правовий захист; економічний розвиток; гуманітарне роззброєння та миробудівництво; відбудова житла; координація та управління таборами. Після 24 лютого 2022 року Данська рада у справах біженців запустила багатосекторну підтримку для задоволення першочергових потреб українців [10].

Також слід відзначити, що в Королівстві Данія громадськість приймає активну участь в управлінні державними справами майже у всіх сферах суспільних відносин. Так, на офіційному веб-сайті Посольства України в Королівстві Данія відображена структура державних установ Данії, включаючи різноманітні ради, серед яких: Данська рада у справах дітей, Данська рада у справах соціально незахищених верств населення, Данська центральна рада

у справах осіб з обмеженими можливостями, Данська рада волонтерів, Данська рада з питань кібербезпеки, Данська рада з питань цифровізації, Данська рада з питань клімату, Данська рада з питань базової професійної освіти, Данська рада з умов праці, Данська мовна рада [11].

Таким чином, для України важливим є позитивний досвід Королівства Данія щодо організації діяльності громадських рад органів державної влади та місцевого самоврядування.

На увагу заслуговує також досвід Французької Республіки у вказаній сфері суспільних відносин. Зокрема, А. Чиркін зазначає, що у Франції з 2002 року законом «Про місцеву демократію» встановлюється обов'язковість створення «районних рад» – муніципальних форумів за участю місцевого населення, які є консультативними органами при органах місцевого самоврядування. Вони не мають чітко визначених повноважень щодо прийняття рішень, але до них можуть звертатися місцеві депутати за консультаціями та з метою співпраці. У деяких муніципалітетах вони навіть мають власний невеликий дискреційний бюджет («enveloppe budgétaire») [9].

Таким чином, статус районних громадських рад у Франції закріплено на рівні закону, що підкреслює їх важливість для розвитку демократії.

Одним з конкретних кейсів запровадження таких органів у Франції є місто Гренобль, де засновано шість районних громадських рад. Ці консультативні органи дозволяють громадянам, які проживають в шести різних районах, висловлювати свою думку щодо муніципальних проектів, а також з питань пріоритетів розвитку Гренобля. Муніципалітет продемонстрував високий інтерес до такої форми участі. Завдяки їй місцеві органи влади по-новому поглянули на потреби населення [9].

Муніципальні збори Гренобля прийняли хартію, де врегулювали питання взаємовідносин органів місцевого самоврядування з районними громадськими радами. Шість рад висловили три основні цілі, які повинні бути досягнуті. По-перше, надання громадянам можливості брати активну участь у проектах, що реалізуються на рівні міста та їх району. По-друге, створення умов за яких жителі можуть висловити свою думку щодо основних стратегічних напрямків розвитку міста. З цією метою мер та муніципальні збори можуть звернутись до шести рад для отримання ідей щодо перспектив розвитку або проведення опитування щодо питань, які становлять суспільний інтерес. По-третє, сприяння зміцненню зв'язків між жителями шляхом організації спільних громадських заходів, що дозволить оживити райони [9; 12].

Таким чином, правовою основою діяльності районних громадських рад у Франції є також акти органів місцевого самоврядування, якими врегульовано питання взаємовідносин муніципалітетів з районними громадськими радами.

Фінансування районних рад відбувається коштом місцевого бюджету. Так, на діяльність кожної ради виділяється близько 11 тисяч євро на рік. Районна рада збирається на засідання не рідше одного разу на три місяці, де інформує населення про проекти, які заплановані до реалізації радою або органами місцевого самоврядування [9].

Одним із позитивних прикладів участі районної ради у вирішенні місцевих питань в Греноблі є створення «Скейт-парку на набережній Грааля». Саме районна рада підготувала відповідний проект, представила його муніципальній раді, яка за результатами його розгляду виділила 80 тис. євро на побудову скейт-парку [9; 12].

На думку А. Чиркіна, «французький приклад видається достатньо цікавим, оскільки історично вельми централізована країна із «сильним» державним наглядом за місцевим самоврядуванням пропонує реальні демократичні засоби муніципального управління місцевому населенню. Інакше кажучи, районні ради – гарний приклад інституту демократії участі на муніципальному рівні, функціонування якого регулюється загальнонаціональним законом» [9].

Таким чином, на прикладі Франції ми бачимо позитивний приклад адміністративно-правового регулювання діяльності громадських рад органів місцевого самоврядування на рівні національного закону.

Для порівняння – ключовим нормативно-правовим актом, який регулює порядок утворення та функціонування громадських рад органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні є постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадян у формуванні та реалізації державної політики», якою затверджено: «Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики» та «Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації» [13].

Так, у відповідності до Типового положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації, громадська рада є тимчасовим консультативно-дорадчим органом, утвореним для сприяння участі громадян у формуванні та реалізації державної, регіональної політики [13].

Основними завданнями громадських рад в Україні, згідно із п. 3 Типового положення про громадську раду, є:

- сприяння реалізації громадянами конституційного права на участь у управлінні державними справами;

- сприяння врахуванню органом виконавчої влади громадської думки під час формування та реалізації державної, регіональної політики;

- сприяння залученню представників заінтересованих сторін до проведення консультацій з громадськістю та моніторингу результатів формування та реалізації державної, регіональної політики;

- проведення відповідно до законодавства громадського моніторингу за діяльністю органу виконавчої влади;

- здійснення підготовки експертних пропозицій, висновків, аналітичних матеріалів з питань формування та реалізації державної, регіональної політики [13].

У відповідності до вищевикладених завдань громадські ради при органах виконавчої влади виконують наступні функції:

- готують та подають органу виконавчої влади пропозиції до орієнтовного плану проведення консультацій з громадськістю (у відповідності до Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996);

- готують та подають органу виконавчої влади пропозиції щодо організації консультацій з громадськістю, у тому числі щодо залучення представників заінтересованих сторін;

- готують та подають органу виконавчої влади обов'язкові для розгляду пропозиції, висновки, аналітичні матеріали щодо вирішення питань у відповідній сфері, підготовки проектів нормативно-правових актів, удосконалення роботи органу (п. 12 Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики передбачені випадки, коли проведення консультацій з громадськістю у формі публічного громадського обговорення та/або електронних консультацій з громадськістю щодо проектів нормативно-правових актів є обов'язковим);

- здійснюють громадський моніторинг за врахуванням органом виконавчої влади пропозицій та зауважень громадськості, забезпеченням ним прозорості та відкритості своєї діяльності, а також дотриманням нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції (у відповідності до Закону України «Про запобігання корупції»);

- інформують громадськість про свою діяльність, прийняті рішення та стан їх виконання, подають в обов'язковому порядку відповідні відомості органу виконавчої влади для оприлюднення на його офіційному веб-сайті та будь-яким іншим способом (у відповідності до Закону України «Про доступ до публічної інформації»);

- збирають, узагальнюють та подають органу вико-



навчої влади пропозиції громадськості щодо вирішення питань, які мають важливе суспільне значення;

– готують та оприлюднюють щорічний звіт про свою діяльність [13].

Аналізуючи дієві механізми громадського контролю органів влади, Д. Граділь зазначає, громадські ради існують у більшості правових держав світу. Вони залучені до різних сфер суспільного життя та мають на меті забезпечити ефективну державну політику, роботу певних органів шляхом громадського контролю за структурою, при якій вони створені [14].

Д. Граділь виділяє наступні функції громадських рад:

– консультативна – надання рекомендацій та пропозицій щодо проєктів рішень, програм, політик та інших документів;

– моніторинг і контроль – здійснення громадського контролю за виконанням законодавства, програм та рішень органів влади;

– інформаційна – інформування громадськості про діяльність органів влади, роз'яснення прийнятих рішень та їх наслідків (будь-яка громадська рада зобов'язана звітувати про свою діяльність);

– посередницька – сприяння вирішенню конфліктів між громадянами і органами влади, організація консультацій з громадськістю [14].

Детальніший спектр повноважень громадських рад передбачений конкретними (локальними) положеннями, які ухвалюють в органі, при якому вона створена [15].

Таким чином, в Україні достатньо детально регламентована діяльність громадських рад органів державної

влади та місцевого самоврядування, проте досліджений позитивний досвід зарубіжних країн у даній сфері суспільних відносин є основою для подальшого удосконалення національного законодавства та юридичної практики з урахуванням найкращих правових моделей та практик організації діяльності громадських рад.

**Висновки.** Проведене дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання організації діяльності громадських рад органів державної влади та місцевого самоврядування дозволяє сформулювати висновок про те, що в більшості цивілізованих правових держав функціонують громадські ради органів державної влади та місцевого самоврядування, які надають консультації суб'єктам владних повноважень щодо перспективних напрямів формування та реалізації державної політики, вирішення справ місцевого значення, а також здійснюють ефективний громадський контроль діяльності органів публічної адміністрації.

На позитивну оцінку заслуговує досвід США, Королівства Данія, Французької Республіки у даній сфері суспільних відносин. Зокрема, позитивний досвід адміністративно-правового регулювання діяльності громадських рад органів місцевого самоврядування на рівні національного закону у Французькій Республіці заслуговує на імплементацію в національне законодавство.

Перспективність подальшого дослідження даної тематики обумовлена необхідністю дослідження досвіду інших зарубіжних країн у сфері адміністративно-правового регулювання діяльності громадських рад органів державної влади та місцевого самоврядування.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук Т. Громадські ради як інструмент участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. *Політичний менеджмент*. 2011. № 3. С. 71-79.
2. Віхляев М.Ю. Громадські ради при органах виконавчої влади України та роль громадських об'єднань у їх діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 36-43.
3. Ковалевич І.П. Зарубіжний досвід залучення громадськості до формування та реалізації місцевої політики. *Теорія та практика державного управління*. 2009. Вип. 2. С. 135-140.
4. Сіцінська М.В. Громадська рада: особливості її діяльності в секторі безпеки і оборони України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=673> (дата звернення: 30.08.2024).
5. Крайній П.І. Громадські ради в Україні: адміністративно-правове дослідження: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2022. 160 с.
6. Халецький А.В. Зарубіжний досвід сприяння розвитку громадянського суспільства. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2012. № 11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=546> (дата звернення: 30.08.2024).
7. Орлова А. Зарубіжний досвід реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 1 (77). С. 11-15.
8. Зарубіжний досвід організації роботи місцевої влади: монографія / М.О. Пухтинський, П.В. Ворона, О.В. Власенко та ін.; за заг. ред. П.В. Ворони. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. 280 с.
9. Чиркін А. Аналітична записка. Органи самоорганізації населення: зарубіжний досвід. ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення». Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: [https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/dosvid/osn\\_zarub%20dosvid.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/dosvid/osn_zarub%20dosvid.pdf) (дата звернення: 30.08.2024).
10. Данська рада у справах біженців (DRC) є найбільшою міжнародною неурядовою організацією Данії, що спеціалізується на проблемах вимушеного переміщення. Офіційний веб-сайт Івано-Франківської обласної державної адміністрації. 25.01.2024. URL: <https://www.if.gov.ua/news/danska-rada-u-spravakh-bizhentsiv-drc-ie-naibilshoiu-mizhnarodnoiu-neuriadovoiu-orhanizatsiiei-danii-shcho-spetsializuietsia-na-problemakh-vymushenoho-peremishchennia> (дата звернення: 30.08.2024).
11. Усі державні установи Данії. Посольство України в Королівстві Данія. 29.08.2024. URL: [https://denmark.mfa.gov.ua/ukraine-and-denmark/political-dialogue/principal-governing-bodies-of-ukraine-and-denmark/all-governmental-institutions-of-denmark#:~:text=%20Данська%20служба%20оскаржень%20рішень%20органів%20соціальної,Centrale%20Handicapråd\)%20\\*%20Данська%20рада%20волонтерів%20\(Frivilligrådet\)](https://denmark.mfa.gov.ua/ukraine-and-denmark/political-dialogue/principal-governing-bodies-of-ukraine-and-denmark/all-governmental-institutions-of-denmark#:~:text=%20Данська%20служба%20оскаржень%20рішень%20органів%20соціальної,Centrale%20Handicapråd)%20*%20Данська%20рада%20волонтерів%20(Frivilligrådet)) (дата звернення: 30.08.2024).
12. Grenoble Neighbourhood Councils (Conseils de Quartier) 2002-2014. URL: [https://participedia.net/case/100?fbclid=IwAR0dXwAkmuUC\\_BEHELtoWB\\_0WrZ3idxQP0v9mNGUXLu3clvbgGfRc2gvFEQ](https://participedia.net/case/100?fbclid=IwAR0dXwAkmuUC_BEHELtoWB_0WrZ3idxQP0v9mNGUXLu3clvbgGfRc2gvFEQ) (дата звернення: 30.08.2024).
13. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. Дата оновлення: 27.06.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-n#Text> (дата звернення: 30.08.2024).
14. Граділь Д. Дієві механізми громадського контролю органів влади: для чого потрібні громадські ради. *Liga.net*. 14.06.2024. URL: <https://blog.liga.net/user/dhradil/article/53400> (дата звернення: 30.08.2024).